

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2017 metai

1

LI

Vilnius 2017

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2017

1

Vilnius 2017

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2017

1

Vilnius 2017

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ

Projekto finansavimo sutartis Nr. LIP-074/2016

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Jan JURKIEWICZ

Adomo Mickevičiaus universitetas Poznaneje

Zigmantas KIAUPA

Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas)

Lietuvos istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Rimvydas PETRAUSKAS

Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA

Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Darius STALIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS

Milervilio universitetas

Joachim TAUBER

Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

DARIUS STALIŪNAS

KOKIĄ LIETUVĄ XX A. PRADŽIOJE PROJEKTAVO KAZYS GRINIUS?

ANOTACIJA Straipsnyje, pasitelkus distinkciją tarp pilietinės ir tautinės visuomenės / valstybės modelio, analizuojamos lietuvių visuomenės veikėjo Kazio Griniaus politinės pažiūros XX a. pradžioje. Tyrime daugiausia remtasi vienalaikiais šaltiniais (periodine spauda, Lietuvių (Lietuvos) demokratų partijos programomis). Straipsnyje teigiama, kad nors po 1905 m. revoliucijos pasikeitė K. Griniaus bei kitų demokratų retorika, tačiau iš esmės liko nepakitusi orientacija į tautinės valstybės modelį.

RAKTINIAI ŽODŽIAI: Kazys Grinius, 1905 m. revoliucija, Lietuvių (Lietuvos) demokratų partija, pilietinė tauta (visuomenė), kultūrinė tauta, nacionalizmas (tautinis judėjimas), etnografinė Lietuva.

Kazys Grinius ir Lietuvių (Lietuvos) demokratų partija (LDP), kurios vienu aktyviausių narių jis buvo, yra sulaukę nemažai istorikų dėmesio¹. Prieš kelis dešimtmečius buvo parengtas ir bibliografinis svarbesnių šio lietuvių politiko publikacijų sąrašas². Visa tai labai palengvina naujus tyrimus. Ir net tais atvejais, kai norima diskutuoti su ankstesnėmis interpretacijomis, galima remtis anksčiau rašiusiųjų rasta pirminiais šaltiniais, surinktais faktais, pateiktais apibendrinimais.

¹ A. Eidintas, *Kazys Grinius: Ministras pirmininkas ir prezidentas*, Vilnius, 1993; R. Miknyš, *Lietuvos demokratų partija 1902–1915 metais, Lietuvių Atgimimo istorijos studijos* (toliau – LAIS), t. 10, Vilnius, 1995.

² Z. Medišauskienė, Kazio Griniaus bibliografija, *Kazys Grinius*, Vilnius, 2000; A. Eidintas, min. veik., p. 192–211.

Šiame straipsnyje nesiekama pateikti kokios nors naujos empirinės medžiagos, jis nėra paremtas jokiais naujais pirminiais šaltiniais. Čia bandysiu suabejoti istoriografijoje sutinkamu teiginiu, esą K. Grinius, o kartu ir LDP, XX a. pradžioje, tiksliau – po 1905 m. revoliucijos, propagavo ne tautinės, bet pilietinės tautos modelį. Štai kaip LDP siekius 1905 m. revoliucijos metu interpretuoja istorikas Rimantas Miknys:

Nauja ir ypač svarbu buvo tai, jog demokratai, 1905 m. tikslindami Lietuvos politinės autonomijos formuluotę ir ieškodami būdų jai įgyvendinti, galutinai iš savo programos išbraukė nacionalizmo apraiškas ar galimybes joms atsirasti. Jie, formuluodami lietuvių politinės (pilietinės) tautos [visi pabraukimai citatose mano – D. S.] tapsmo, Lietuvos valstybingumo koncepciją, ėmė remtis pilietiniu, o ne tautiniu veiksniu, kaip labiausiai atitinkančiu LDP gintus demokratinius principus. Pagal šią koncepciją LDP į besikuriančią lietuvių politinę (pilietinę) tautą įtraukė visus tam tikros teritorijos gyventojus, nepriklausomai nuo jų etnografinių, kultūrinių–tautinių, kalbinių skirtumų³.

Tokią pat tendenciją lietuvių istorikas mato ir Panevėžyje, LDP iniciatyva po įvykusių konsultacijų su kitataučių Lietuvos politinių jėgų atstovais priimtuose sprendimuose:

Šiais sprendimais buvo žengtas dar vienas ryžtingas žingsnis nuo modifikuoto istorinio valstybingumo idėjos link projektuojamo naujojo, kurio esmę išreiškė tautinė valstybė. Apžvelgti projektai, paminėti sprendimai rodo, jog ateities Lietuva LDP narių buvo įsivaizduojama ne tik kaip lietuvių – etninės tautos – valstybė, o Lietuvos žmonių – piliečių, t. y. lietuvių politinės (pilietinės) tautos valstybė. Politines ir kultūrinės sąsajas su LDK buvo stengiamasi pabrėžti ir kiek galima jas išsaugoti⁴.

Taigi šiame straipsnyje pabandysime išsiaiškinti, ar tikrai K. Grinius ir LDP politinėse projekcijose galime įžvelgti siekį kurti tautą (visuomenę, valstybę) remiantis ne tautiniu, t. y. etniniu, bet pilietiniu principu. LDP įtraukiame ne tik todėl, kad K. Grinius buvo vienas aktyviausių jos narių, bet ir dėl jo indėlio rengiant partijos programas. K. Grinius priklausė komisijai, 1902 m. rengusiai LDP programą⁵, ir, kaip pažymėjo R. Miknys, būtent jis buvo pagrindinis 1906 m. programos autorius, nors ją vėliau taisė ir Jonas Vileišis, o pastabų pareiškė Povilas Višinskis⁶.

Pradėti reikėtų nuo analitinių sąvokų apibrėžimo. Dichotominė distinkcija tarp dviejų tautų (nacionalizmų) tipų – *vakarietiško* ir *nevakarietiško*, arba *pilietinės* ir *kultūrinės* tautos mokslinėje literatūroje turi senas tradicijas, siekiančias dar Hanso Kohno darbus. Yra šiuolaikinių tyrinėtojų, kurie vartoja tokią ar panašią tipologiją, nors ir kritikuoja H. Kohno modelį dėl jame aiškiai įvardytų geografinių regionų, kuriuose esą dominuoja

³R. Miknys, min. veik., p. 73.

⁴Ten pat, p. 89, 142.

⁵K. Grinius, *Atsiminimai ir mintys*, t. 2, Chicago, 1962, p. 37.

⁶Ten pat, p. 128.

vienas ar kitas modelis. Tyrinėtojai jau ne kartą pastebėjo, kad ir Vakarų Europoje būta aiškių etninio nacionalizmo pavyzdžių (airių nacionalizmas), o Vidurio ir Rytų Europoje galima aptikti pilietinio nacionalizmo elementų (pavyzdžiui, vengrų nacionalizmas XIX a.)⁷. Nesiveldami į diskusiją, ar / kokius realiai egzistuojančius nacionalizmus galima priskirti vienam ar kitam tipui, pasinaudokime šia dichotomija kaip analitinėmis kategorijomis. Apie pilietinę tautą galima kalbėti tada, kai bendruomenė suvokiama sąsajoje su valstybe (teritorija) arba kitaip – per pilietybės institutą, t. y. lietuvis yra tas, kuris yra Lietuvos pilietis; svarbus vaidmuo tapatybių ideologijoje šiuo atveju tenka (gali tekti) tam tikroms politinėms vertybėms. Tuo tarpu etninė tauta suvokiama kaip organiška bendros kilmės (vieno kraujo) kultūrinė bendruomenė. Kaip rašė Rogersas Brubakeris, „pagal šį supratimą tautiškumas yra etnokultūrinis, o ne politinis faktas“⁸.

Prieš pradėdami aiškintis, kokią Lietuvą projektavo K. Grinius Rusijos imperijos gyvavimo pabaigoje, pirmiausia turime atsakyti į klausimą, ar tikrai šis lietuvių visuomenės veikėjas, o kartu ir varpininkai bei LDP, projektavo kokį nors politinį Lietuvos savarankiškumą. Toks klausimas juo labiau yra svarbus, nes prieš kurį laiką pasirodė istorikų tekstų, kuriuose teigta, esą „visiškos nepriklausomybės idėja“ lietuvių tautiniame judėjime⁹ iki Pirmojo pasaulinio karo praktiškai nebuvo¹⁰. Jau iš esamos historiografijos gerai žinome, kad LDP bei K. Grinius 1905 m. revoliucijos laikotarpiu, taip pat prieš Pirmąjį pasaulinį karą nedviprasmiškai buvo nurodę, kad jų pagrindinis (tolesnis) tikslas yra nepriklausomos Lietuvos valstybės sukūrimas¹¹. Tačiau ir ankstesni K. Griniaus tekstai rodo, kad jau paskutiniajame XIX a. dešimtmetyje jis matė nepriklausomos Lietuvos valstybės galimybę. Nors atsiminimuose jis rašo, kad tuo metu lietuvių inteligentija retai svarstė nepriklausomos Lietuvos galimybę ir tokia idėja atrodė gana tolima¹², tačiau jis pats dar 1893 m. siūlė lietuviams sekti tautų, kovojusių už savo kalbos teises, pavyzdžiu. Vienos tautos (airiai, suomia, slovakai ir kt.) jau gali laisvai vartoti savo kalbą, o štai kitos – jau yra politiškai laisvos (rumunai, serbai, graikai, vengrai). Kitaip tariant,

⁷ A. D. Smith, *National Identity*, London, 1991, p. 79–84; R. Brubaker, *Pilietybė ir tautiškumas Prancūzijoje ir Vokietijoje*, Vilnius, 1998, p. 19.

⁸ Ten pat, p. 18. Iš R. Miknio darbų atrodo, kad jis šias sąvokas supranta panašiai ar net identiškai čia pateiktoms definicijoms.

⁹ Šiame tekste terminai „tautinis judėjimas“ ir „nacionalizmas“ vartojami kaip sinonimai, ir antrasis terminas neturi jokių neigiamų konotacijų, kurios jam kartais suteikiamos nemokslinėje literatūroje.

¹⁰ T. Balkelis, *Modernios Lietuvos kūrimas*, Vilnius, 2012, p. 81.

¹¹ R. Miknys, min. veik., p. 72, 138, 185, 199; D. Staliūnas, Apie kai kurias istorijos mokslo disertacijas, skirtas lietuvių tautiniam judėjimui, apgintas užsienio mokslo įstaigose: Tomo Balkelio (2009) ir Audronės Janužytės (2005) darbai ir jų kontekstas, *Archivum Lithuanicum*, 2012, p. 376–378; L. V-kas [K. Grinius], Apie šalies neprigulmybę, *Varpas*, 1914, nr. 3, p. 101.

¹² K. Grinius, *Atsiminimai ir mintys*, t. 1, 1947, Tübingen, p. 65, 170–171.

K. Grinius „Ūkininko“ skaitytojams aiškina, kad reikia sekti tų tautų pavyzdžiu ir Lietuva gali tapti laisva¹³.

Kai kuriuose LDP programos, taip pat K. Griniaus tekstuose iš tiesų postuluoti principai, primenantys pilietinės tautos konceptą. 1914 m. LDP programos projekto autoriai pabrėžė, kad „lietuvis demokratas negali pasitenkinti vien tik savo tautiečiais, jam turi rūpėti reikalai viso to ploto, kur lietuviai gyvena“¹⁴, o kaip partijos artimesnis tikslas buvo nurodytas siekis „plati demokratiška etnografiškos Lietuvos autonomija su seimu Vilniuje, išrinktu visuotinu, slaptu, betarpiu ir lygiu balsavimu, be skirtumo lyties, tikėjimo, kulties ir tautos, pagal proporcionalinės sistemos“¹⁵. Dar 1905 m. tokią pačią viziją dėstė ir K. Grinius: „Lietuvos autonomija su seimu Vilniuje. Rinkimai į seimą atliekami visuotiniu, lygiu, slaptu ir tiesiu balsavimu, neskiriant lyties, tautos ir tikėjimo. Visos tautos ir tikėjimai autonomiškoje Lietuvoje turi turėti lygias tiesas.“¹⁶ Taigi, anot partijos programos ar K. Griniaus programinio pobūdžio straipsnio, visos tautos teritorinėje autonomijoje, o vėliau nepriklausomoje valstybėje turėtų būti lygiateisės. Nektokstualizuojant šių citatų gali atrodyti, kad LDP, o kartu ir K. Grinius nuo 1905 m. revoliucijos puoselėjo tautiškumo modelį, labai panašų į tą, kurį XX a. pradžioje propagavo vadinamieji krajojvcai demokratai, pasisakę už Lietuvos valstybės atkūrimą istorinėse LDK žemėse¹⁷. Ši negausi krajojvcų grupė įsivaizdavo, kad įvairiakalbė istorinės Lietuvos visuomenė gali integruotis pilietiniu pagrindu, kartu išsaugodama ir kiekvienos grupės etnokultūrinį savitumą. Pagal tokį modelį asmuo galėjo būti lenkas (kultūrine prasme) ir lietuvis (politine). Kai kurie iš jų, kaip, pavyzdžiui, Tadas Vrublevskis (*Tadeusz Wróblewski*) netgi siūlė konkretų mechanizmą (personalinę autonomiją), kuris leistų tokioje Lietuvoje rūpintis įvairiomis tautinėmis kultūromis ir neutralizuoti galimus konfliktus¹⁸. Kaip žinoma, LDP buvo viena iš tų lietuvių politinių jėgų, kuri bendradarbiavo su krajojvciais, ieškojo sprendimų, leisiančių išvengti tautinių konfliktų. Visgi LDP, o kartu ir K. Griniaus politinis projektas iš esmės skyrėsi nuo to, kurį propagavo krajojvcai.

¹³ Gr. [K. Grinius], Musu reikalai, *Ūkininkas*, 1891, nr. 1, p. 4–5.

¹⁴ Cituojama pagal: R. M i k n y s, min. veik., p. 206.

¹⁵ Ten pat, p. 211

¹⁶ [K. Grinius], Mūsų reikalavimai, *Ūkininkas*, 1905, nr. 6, p. 147.

¹⁷ Krajojvcams skirta istoriografija yra labai gausi: *Krajowość – tradycje zgody narodów w dobie nacjonalizmu. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej w Instytucie Historii UAM w Poznaniu (11–12 maja 1998)*, pod red. J. Jurkiewicza, Poznań, 1999; J. S a w i c k i, Mykolas Römeris ir buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių tautinės problemos, *LAIS*, t. 15, Vilnius, 1999; R. M i k n y s, Problem kształtowania się nowoczesnego narodu Polaków litewskich w pierwszej połowie XX wieku, *Biuletyn historii pogranicza*, nr. 1, 2000, s. 21–31; R. M i k n y s, Wileńscy autonomiści i ich projekty autonomii politycznej Litwy w latach 1904–1905, *Lituano–Slavica Posnaniensia, Studia Historica*, VIII, 2001, s. 97–114.

¹⁸ Д. С т а л ю н а с, Канцэпцыя персанальнай культурнай аўтаноміі ў Літве і Беларусі (пачатак XX стагоддзя), *Палітычная сфера*, 2013, № 18–19, с. 77–86.

Apie demokratinis principus, lygias visų tautų teises K. Grinius ir jo bendraminčiai kalbėti pradėdavo jau po to, kai jie, galima sakyti, vienašališkai nubrėždavo tos projektuojamos Lietuvos ribas. LDP kaip ir kitos lietuvių politinės jėgos naująją Lietuvą įsivaizdavo „etnografinėse ribose“. 1902 m. partijos programoje randame tik labai aptakią formuluotę apie partijos tikslą – autonomiją „etnografiškose ribose“, o vėlesnėse programose ta „etnografinės Lietuvos“ samprata jau yra konkretizuojama. Tiesa, palyginę 1905–1906 ir 1914 m. tekstus, matome ir reikšmingą skirtumą. 1905 m. rudenį K. Grinius kartu su P. Višinskiu ir V. Bielskiu dalyvavo Rusijos žemstvy ir miestų atstovų suvažiavime. Jie buvo parengę, bet taip ir neįteikė pranešimo, kuriame „autonominė Lietuva“ buvo apibrėžiama kaip teritorija, kurioje gyvena lietuviai, taip pat „vietos apgyvendintos tautiškai nevienalyčių gyventojų“, bet „likusių prie Vilniaus“ ir, kas labai svarbu, tų teritorijų gyventojams leidžiama apsispręsti, ar jie nori priklausyti tokiai Lietuvai¹⁹. 1906 m. partijos programoje taip pat buvo nurodyta: „Autonomiškos Lietuvos sienos prasives prisilaikant tautiško gyventojų sudėjimo ir jų noro.“²⁰ Ir kitomis progomis revoliucijos metais K. Grinius pabrėždavo, kad būsimas Lietuvos sienas turės nulemti gyventojų valia²¹, bet štai 1914 m. programoje etnografinė Lietuva jau buvo konkrečiai apibrėžta²² ir vietos net tų „pakraščių“ gyventojų valios raiškai jau nebeliko.

Taigi galime konstatuoti, kad artėjant Pirmajam pasauliniam karui, LDP vadovybė, taigi ir K. Grinius, jau nebebuvo linkę pasikliauti „pakraščių“ gyventojų apsisprendimu, bet patys nusprendė, kur yra toji „etnografinė Lietuva“. Kodėl partija, kurios pavadinime buvo žodis „demokratų“, apibrėždama naująją Lietuvą kaip politinį darinį, vadovavosi ne demokratinio apsisprendimo ar lingvistiniu, kuris to meto diskurse (taip pat ir lietuviškame) buvo paprastai pripažįstamas kaip svarbiausias tautiškumo kriterijus, bet esą moksliniu – „etnografiniu“ kriterijumi, nesunku suprasti. Pirmais dviem atvejais (vadovaujantis apsisprendimo ar lingvistiniu kriterijais) Vilnius – Lietuvos istorinė sostinė, būtų likęs už tokios Lietuvos ribų, su kuo negalėjo susitaikyti nė viena lietuvių politinė srovė²³. Bet kuriuo atveju tiek 1905–1906, tiek ir 1914 m. LDP bei K. Griniaus konkrečiai programiniuose tekstuose aiškiai projektuojama *lietuviškoji* Lietuva – autonominis teritorinis darinys arba savarankiška valstybė, kurioje lietuviai yra dominuojanti (titulinė) tauta. Būtent lietuviai nusprendžia, kur yra teritorinės naujo politinio subjekto ribos. Kitos tuo metu egzistavusios Lietuvos sampratos, pavyzdžiui, istorinės Lietuvos, kuri buvo priimtina nemažai daliai lenkų ir baltarusių visuomenės veikėjų, lietuvių aktyvistams buvo nepriimtinos.

¹⁹ Cituojama pagal: R. M i k n y s, *Lietuvos demokratų partija 1902–1915 metais*, p. 89–90.

²⁰ Cituojama pagal: ten pat, p. 200.

²¹ [K. Grinius], Mūsų reikalavimai, *Ūkininkas*, 1905, nr. 6, p. 146.

²² Žr. Partijos programą R. M i k n y s, *Lietuvos demokratų partija 1902–1915 metais*, p. 211–212.

²³ Plačiau žr.: D. M a č i u l i s, D. S t a l i ū n a s, *Vilnius – Lietuvos sostinė: problema tautinės valstybės projekte (XIX a. pab. – 1940 m.)*, Vilnius, 2015.

„Etnografinė Lietuva“ modeliuojama taip, kad lietuviai sudarytų daugumą. Štai, pagal K. Griniaus 1914 m. atliktus skaičiavimus tokioje Lietuvoje lietuviai turėtų sudaryti apie 70 procentų visų šalies gyventojų²⁴. Iš to sekė ir lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos statusas²⁵. Vadinasi, projektuojama valstybė, kurioje yra titulinė tauta ir tautinės mažumos. Būtent tautinių mažumų statusas ir projektuojamas kitataučiams: „Autonominėje Lietuvoje, besiremiančioje demokratiniiais pradais, bus garantuotos joje gyvenančių tautinių mažumų teisės.“²⁶ Žinoma, LDP požiūris į bendradarbiavimą su kitakalbėmis Lietuvos grupėms bandančiais atstovauti visuomenės veikėjais, pavyzdžiui, krajovciais ir požiūris į kitataučius naujojoje Lietuvoje buvo tolerantiškesnis ir, jei taip galima pasakyti, demokratiškesnis nei krikščionių demokratų ar apie „Viltį“ susitelkusių tautininkų, tačiau kad ir kokia retorika buvo vartojama, struktūriškai buvo projektuojama tautinė valstybė su tituline (lietuvių) tauta ir tautinėmis mažumomis (lenkais, žydais, baltarusiais ir kt.).

Čia dar reikia pridurti, kad, jei tikėsime K. Griniaus atsiminimais, dalis varpininkų perdėm neeksponav savo antižydiškų pažiūrų ne dėl kokios nors pasaulėžiūros, bet daugiau pragmatiniais sumetimais:

„Žydus V. Kudirka ujo, bet komiteto nariai, manydami, kad lietuviai dar turi per maža jėgų karui keliais frontais varyti, atviru antisemitizmu neužsiminėjo. Dėl to tarė išmintingiau būsiant su žydais, iki nelaimėta spauda ir nepriaugo naujų jėgų, neprasidėti, bet rūpinti padėti lietuviams eiti kiek tik galima į prekybą bei amatus, t. y. stengtis gyventi miestuose.“²⁷

Vėlesnė, t. y. maždaug nuo amžių sandūros, pasikeitusi varpininkų ir LDP retorika apie žydus taip pat aiškintina tam tikrais pragmatiniais sumetimais²⁸.

* * *

Nėra sunku suprasti, kodėl K. Grinius ir jo bendraminčiai varpininkai ar LDP nariai, taip pat absoliuti dauguma kitų lietuvių tautinio judėjimo veikėjų puoselėjo tautinės, o ne pilietinės tautos modelį. Socialinė grupė, kurios interesams bandė atstovauti K. Grinius – tai etniniai lietuviai valstiečiai²⁹, kuriuos engė ne tik imperinė valdžia, bet kurių ekonominė padėtis, lyginant su dvarininkais, buvo kur kas blogesnė, be to, lietuvius stipriai veikė polonizacija³⁰. Tautinė ir socialinė šios grupės emancipacija, kaip įsivaizdavo dauguma to meto lietuvių aktyvistų, buvo galima tik tautinėje valstybėje.

²⁴ V - k a s [K. Grinius], Apie šalies neprigulmybę, *Varpas*, 1914, nr. 3, p. 102.

²⁵ Žr. LDP programą, taip pat: V - k a s [K. Grinius], Apie šalies neprigulmybę, *Varpas*, 1914, nr. 3, p. 102–103.

²⁶ Citata iš jau minėto pranešimo, rengto zemstvy ir miestų atstovų suvažiavime. Cituojama pagal: R. M i k n y s, *Lietuvos demokratų partija 1902–1915 metais*, p. 90.

²⁷ K. G r i n i u s, *Atsiminimai ir mintys*, t. 1, p. 176.

²⁸ Plačiau žr.: D. S t a l i ū n a s, *Enemies for a Day. Antisemitism and Anti-Jewish Violence in Lithuania under the Tsars*, Budapest–New York, 2015, p. 79–83.

²⁹ R. M i k n y s, *Lietuvos demokratų partija 1902–1915 metais*, p. 186, 193.

³⁰ Kapselis [K. Grinius], Ar lietuviai vis dar tebevirsta į lenkus?, *Ūkininkas*, 1897, nr. 10, p. 156.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

Ūkininkas, 1891, 1897, 1905.
Varpas, 1914.

BALKELIS, Tomas. *Modernios Lietuvos kūrimas*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012.

BRUBAKER, Rogers. *Pilietybė ir tautiškas Prancūzijoje ir Vokietijoje*. Vilnius: Pradai, 1998.

EIDINTAS, Alfonsas. *Kazys Grinius: Ministras pirmininkas ir prezidentas*. Vilnius: Mintis, 1993.

GRINIUS, Kazys. *Atsiminimai ir mintys*, t. 1. Tübingen: Patria, 1947.

GRINIUS, Kazys. *Atsiminimai ir mintys*, t. 2. Chicago: Kazio Griniaus Komitetas, 1962.

Krajowość – tradycje zgody narodów w dobie nacjonalizmu. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej w Instytucie Historii UAM w Poznaniu (11–12 maja 1998). Pod red. Jana Jurkiewicza. Poznań: Instytut Historii UAM, 1999.

MIKNYS, Rimantas. *Lietuvos demokratų partija 1902–1915 metais, Lietuvos Atgimimo istorijos studijos*, t. 10. Vilnius: A. Varno personalinė įmonė, 1995.

MIKNYS, Rimantas. Problem kształtowania się nowoczesnego narodu Polaków litewskich w pierwszej połowie XX wieku. *Biuletyn historii pogranicza*, nr. 1. Białystok, 2000, s. 21–31.

MIKNYS, Rimantas. Wileńscy autonomiści i ich projekty autonomii politycznej Litwy w latach 1904–1905. *Litvano–Slavica Posnaniensia, Studia Historica*, VIII, 2001, s. 97–114.

SAWICKI, Jan. *Mykolas Römeris ir buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių tautinės problemos. Lietuvių Atgimimo istorijos studijos*, t. 15. Vilnius: Eugrimas, 1999.

SMITH, Anthony D. *National Identity*. London: Penguin Books, 1991.

STALIŪNAS, Darius. Apie kai kurias istorijos mokslo disertacijas, skirtas lietuvių tautiniam judėjimui, apgintas užsienio mokslo įstaigose: Tomo Balkelio (2009) ir Audronės Janužytės (2005) darbai ir jų kontekstas. *Archivum Lithuanicum*, 2012, p. 373–392.

STALIŪNAS, Darius. *Enemies for a Day. Antisemitism and Anti-Jewish Violence in Lithuania under the Tsars*. Budapest–New York: CEU Press, 2015.

СТАЛІЮНАС, Дарюс. Канцэпцыя персанальнай культурнай аўтаноміі ў Літве і Беларусі (пачатак XX стагоддзя). *Палітычная сфера*, 2013, № 18–19, с. 77–86.

**LITHUANIA AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY
AS DESIGNED BY KAZYS GRINIUS**

Summary

DARIUS STALIŪNAS

This article is aimed at debating with the thesis used by several Lithuanian historians which suggests that after the revolution of 1905, Kazys Grinius, being one of the leaders of the Lithuanian Democratic Party (LDP), advocated for the model of the civic rather than ethnic nation. The author of the article, based on the analysis of K. Grinius' texts published in the early 20th century and the LDP political programs, states that although after 1905 there were certain changes in the rhetoric, the underlying orientation of K. Grinius and the LDP towards the model of the ethnic community and thus nation-state remained unaltered. The author of this article believes that the said position was a result of the belief shared by members of the party that they were supposed to defend the interests of ethnic Lithuanians (peasants). The majority of Lithuanian activists of that time believed that ethnic and social emancipation of the said group was only possible in an nation-state.

Gauta 2017 m. vasario mėn.
Priimta 2017 m. balandžio mėn.

Darius Staliūnas – Lietuvos istorijos instituto vyriausiasis mokslo darbuotojas, direktoriaus pavaduotojas ryšiams su užsieniu. Tyrimų sritys: Rusijos tautinė politika, nacionalizmas, etniniais santykiais, atminties kultūra.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, Vilnius LT-01108
El. paštas: darius.staliunas@istorija.lt